

peccato, ex onere restitutionis illas ab emptoribus exigere, sed deberet minori pretio vendere; aperta namque injustitia est, velle ab emporibus recuperare premium gabellæ, quod fraude non solvit.

2712 Dixi, *fraude non solvit*; quia si à Gabellotis fuisset mercatori pars aliqua gabellæ remissa, ex fine eum magis confirmandi ad merces deferendas, tunc posset partem exigere; quia ipsi cedit, cùm fuerit eidem in suæ personæ gratiam à Gabellotis remissa, juxta dicta de emptore, n. 2464.

Q U A E R E S

2713 *An quis aliquid accipiens, ne accuset, tenetur ad restitutionem?*

Difficultas procedit post delictum, v. gr. furtum, homicidium, &c. commissum, quod non pendet in futurum, nec reparari potest, aut ad reparandum quis non tenetur; minimè antè; quia ante, certum est in casu delicti patrandi teneri ad rescindendum contratum, & restituendum premium, ut in n. 2703. Hoc præmisso.

Reip. cum distinctione. Si hic habet jus ad accusandum, non tenetur ad restitutionem, quia tale jus est pretio æstimabile: Si tamen habet jus ad accusandum, & insuper ad id tenetur ex justitia, quatenus tenetur ex officio, puta si est Officialis, si salarium accipit, &c. tenetur ad restituendum damnum domino, cuius est Officialis; minimè premium acceptum delinquenti, ne accuset, ne impedit, &c. ut in n. 2679. Quia licet deliquerit contra iustitiam erga dominum, cuius est Officialis, & proinde teneatur ad reparanda illi damna; non deliquit contra iustitiam erga delinquentem, accipiendo premium, ne accuset; sed illi vendidit jus accusandi pretio æstimabile.

Hinc post furtum commissum, quod reparari non potest, aut ad quod reparandum ob aliquam circumstantiam, puta sibi periculum, &c. quis non teneatur, non tenetur quis restituere premium acceptum à fure, ut taceat, ne accuset, & dummodo premium acceptum non sit pars furti.

Quod est verum etiam si ille animum accusandi non habeat. Diana p. 4. tral. 4. ref. 34. Quia in re jus habet, quod est pretio æstimabile.

2714 Denique si hic nullum habet jus ad accusandum, impediendum &c. nil potest justè recipere, ne accuset; & si recipiat, tenetur restituere. Qua ratione (ait Tamb.) Ne quid uxor accipere justè à marito premium, ne adulterer: quia ad non adulterandum tenetur uxor ex iustitia ipsi marito: ergo uederet marito id, quod

mariti est, Tambur. tom. 1. lib. 7. cap. 5. §. 3. à n. 8. Bonac. tom. 2. de rest. disp. 1. q. 2. punct. 11.

CUI RESTITUENDUM.

2715 **R**estitutio regulariter est facienda domino. Nomine domini, venit tam qui habet dominium rei, quam omnis qui aliquo justo titulo rem possidet; unde res, quam fur abstulit à depositario, non est restituenda domino, sed depositario, qui eam habebat de voluntate domini.

2716 Dixi, regulariter, quia sunt plures causas, in quibus non est facienda domino. Et quidem, si dominus est mortuus, facienda est hæredi. Si longè absens, ut sine magno dispenso fieri illi non possit, facienda est propinquis. Si dominus, & propinquus sint ignoti, adhibenda est diligentia, ut dignoscantur.

2717 Si diligentia adhibita non possint cognosci, est facienda Christo: quem Deus constituit heredem universorum, ex Apost. ad Hebr. 1. hoc est, pauperibus, Ecclesiæ, aut Hospitali: quod si ipse revera est pauper, potest rem in parte, aut toto sibi applicare, quia non est pejoris conditionis alii pauperibus: qua facta applicatione, si perveniat ad pingue fortunam, non tenetur restituere pauperibus, sicut nec alii pauperes; quia per talam applicationem acquisivit dominium ut pauper in defectum domini, etiam si fuerit iustus acceptor.

2718 Si vero compareat dominus, non tenetur restituere ille, qui applicavit pauperibus, si moralem diligentiam fecit, ut dignoscet dominum: tenetur vero ipse pauper, qui rem accepit, si res extet in individuo: si sit consumpta, tenetur restituere id, in quo factus est ditor: quia nemo debet ex re alterius ditescere.

2719 **B**ona inventa, quæ nullum habuerunt dominum, ut lapides pretiosi si in flumine, & venæ metallorum, vel si habuerunt, modò nullum dominum habeant, ut thesauri, non dicuntur bona incerta, & de his diximus in num. 2304. iuræ naturæ esse primò occupantis. Vide ibi.

2720 **B**ona igitur incerta sunt, quæ circumstantiis consideratis, cognoscitur, quod habent dominum, sed ignoratur, quis sit: hujusmodi sunt res in via inventæ, ut si ulnam vnam panni emere fecisti, sed modò invenias esse duas, & nescias dominum, qui vendidit. De his loquendo, si facta moraliter diligenter dominum invenire seu dignoscere non valas, potes licet ea pro te retinere, etiam si non sis pauper, quia solus iustus acceptor tenetur res, quarum ignorat dominum, restituere pauperibus, ex Alex. III. c. Cùm tu. de usuris: ne lu-

Jucrum reporter ex delicto. Quod si compareat dominus, tunc teneris restituere rem si extat, vel id, in quo factus es ditor, ut dictum est de paupere, cui est applicata res alterius.

2721 Qui solvit creditori sui creditoris inciso suo creditore, satisfacit in foro conscientia, quia ponit æqualitatem; debet tamen posteà monere, ne solutio fiat bis.

Q U A E R E S

2722 *An, qui rem emit à fure teneatur eam reddere domino?*

Nav. & Bonac. dicunt, eum, qui mala fide emit à fure, teneri reddere domino; qui vero bona fide emit, posse rem reddere furi, ut sic suum premium recuperet. Absolutè docent, utrumque posse rem reddere furi, ut suum premium recuperet, Toletus, & ex nostris Mastrius, Faber, & Aretinus, quia unusquisque tenetur magis sibi providere, quam alteri: quod si fur non restituat, est per accidens: unde non dicitur iste per se cooperari peccato illius.

2723 Qui bona fide rem emit à fure, & posteà pariter bona fide eam vendidit tertio, æquali, aut majori pretio, non tenetur rescindere contractum factum cum tertio, nec ei restituere premium, quia caritas non obligat ipsum, ut in gratiam alterius patiatur damnum innocens. Tum quia contractus emptionis factus cum fure, licet revera non transferat dominium rei, quæ est alterius, est validus; quia per eum fur venditor obligatur emptori de evictione, & damnis inde secutis emptori; unde tenetur illi restituere premium.

2724 Quod si fur restituat isti premium, tunc tenetur iste rescindere contractum cum tertio ei restituto pretio, & re domino; quia tunc nullum damnum reportat, cùm jam suum recuperaverit premium. Si autem fur non restituat isti premium, nec iste tenetur rescindere contractum cum tertio, nec illi restituere premium, etiam si fuerit majus, quia excessus ille cedit sua industria; si vero excessus sit ob ipsam rem, quæ eadem manens crevit in pretio, tunc est restituendus domino excessus, quia est fructus rei, unde in illo factus est ditor ex re alterius: v. n. 2740. & 2742.

IN QUO LOCO, ET QUIBUS EXPENSIS.

2725 **P**ossessor bona fidei, seu obligatus ex re accepta, quando cognoscit rem esse alterius, tenetur rem restituere in loco ubi res extat, unde si dominus sit in alio loco, n. 2668. quod fieri non solet. Si vero res, quam amisit, erat eadem in specie, quatenus eamdem, v. g. pecuniam in individuo, quam

Examen Ecclesiast.

quia non tenetur quis cum proprio oamno restituere in pristinum statum dominum, quem non læsit. Possessor vero male fidei, hoc est qui est obligatus ex iusta acceptione, tenetur mittere propriis expensis, quia dominus non debet reportare damnum ex delicto furis.

2726 Exemplum; Petrus Messana se duxit cum equo Pauli Panormum: Petrus iste, vel equum accepit bona fide, & tunc tenetur monere Paulum Messanæ, ut suis expensis mittat pro equo: vel accepit mala fide, seu rapuit; & tunc tenetur mittere equum Paulo Messanam propriis expensis, insuper solvendo damna, & interesse, detractis tamen expensis, quas fecit pro sustentatione equi, quas verè ipse Paulus fecisset, nisi expensæ istæ compensandæ essent usu equi, quem fecit Petrus.

2727 Si dominus sit ita absens, ut excessiva expensæ essent facienda à fure pro re mittenda, tunc tenetur restituere, & mittere, si expensæ sint æquales cum valore rei; minimè vero si sint notabiliter excedentes valorem rei, quia restitutio non fit, nisi ut servetur æqualitas; idèque non obligat cum notabilis inæqualitate creditoris, & debitoris; hac ratione universaliter restitutio non est facienda cum jactura boni altioris ordinis. Unde poterit iste restitucionem differre, si sit spes, quod approximetur dominus; quod si non sit talis spes, potest restituere consanguineis; & in horum defectum pauperibus, aut in aliquod opus piuum pro domino; quia, ut docent D. Thomas, & Scotus, quando restitutio fieri non potest, ut profit domino corporaliter, fieri debet, ut profit domino spiritualiter.

Q U A E R E S I.

2728 *An, qui rem restituendam consignavit viro putato fideli, qui eam amisit, aut pro se surripuit, teneatur iterum restituere?*

Quasitum est fusè retolutum in 2. tom. à n. 175. pag. 523.

Q U A E R E S II.

2729 *Ad quid teneatur persona media, si rem restituendam amiserit?*

Resp. si amisit cum culpa gravi, & mortali, tenetur quidem restituere; si sine culpa mortali, est distinguendum: vel amisi rem eamdem in individuo, & tunc non tenetur restituere; non quidem ex re accepta; quia non extat, nec in aliquo est ex ea factus ditor: nec ex iusta acceptione, ut supponitur. Solum teneretur ex culpa juridica lata, aut levi, si se obligasset ex contractu, juxta dicta n. 2668. quod fieri non solet. Si vero res, quam amisit, erat eadem in specie, quatenus eamdem, v. g. pecuniam in individuo, quam

T resti-

restituendam accepit, consumpsit in proprios usus, tunc tenetur eam restituere; quia res domino perit, & sic perit ipsi personæ mediae, cuius erat.

QUÆRES III.

2730 Petrus Matrii mutuavit Paulo mille aureos, cum pacto, ut elapsso termino ea redderet, ubicumque ipse reperiret: interim Petrus pervenit Panormum dux cohortis, & quia est elapsus tempus mutui, queritur, an Paulus teneatur eos mittere suis expensis?

R Esp. cum necessaria distinctione: vel Petrus erat sumimam illam conservatus, & secum translatus Panorum, sive in individuo, sive in specie, sive in æquivalenti: vel si habuisset Matrii, omnino fuisset ibi consumpturus, & nullo modo translatus: si secundum, tenetur Paulus mittere eam sumimam Panorum propriis expensis cambii; quia ex mutuo in gratiam Pauli, quoad eas expensas emersit damnum Petro. Si primum, debet mittere expensis Petri; unde debet reddere deducit ex summa expensis cambii; quia nullum Petro emersit damnum ex mutuo; nam pares expensas fecisset, aut paria pericula subiisset Petrus secluso mutuo, transferendo illam Panorum; adeoque si mitteretur summa illa expensis Pauli, Petrus reportaret lucrum ex mutuo, & sic usuram committeret.

QUANDO EST RESTITUENDUM.

2731 Præceptum restituendi includit saltem præceptum negativum non retinendi rem alienam; ratione cujus reducitur ad septimum Præceptum Decalogi, Non furaberis: adeoque obligat semper, & ad semper; ita tamen, ut quoad actum internum, statim ac advertit quis rem esse alienam, debet habere animum restituendi: quoad actum verò externum executionis, non tenetur statim ac advertit, sed capta temporis opportunitate: alioquin id advertens noctis tempore in lecto, surgere deberet ad restituendum. Quod si habeat animum non restituendi continuatum, manet in continuo peccato mortali, si res sit gravis: quoniam ex Aug. epist. 54. ad Macedonium: Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Si autem animus interrupatur, ut si volens restituere retrahet voluntatem restituendi, tot peccata committit, quot sunt actus interrupti.

Qui est obligatus ex contractu, non tenetur restituere, nisi adimplitis conditionibus, & elapsso termino in contractu præfixo: quod si eo elapsso sit in mora culpabili, tenetur sub mortali ad restitutionem, imò ad omne damnum, & interesse; secùs, si sit in mora per paucos dies. Liberatur ab onere restitutio-

nem, sive ad tempus, si justa adsit causa, de qua modò: v. n. 2739.

2732 Confessarius non debet absolvere penitentem, qui tenetur statim restituere, siter, vel quater eidem, aut alteri Confessario promisit restituere, & non servavit promissum: quia rem alienam detinens, quam restituere potest, est in occasione proxima voluntaria peccandi, non minus quam qui detinet concubinam, quam potest abdicere.

CAUSA EXCUSANTES A RESTITUTIONE

2733 Sunt plures. 1. Impotentia physica, qua quis non habet quid restituere: 2. Impotentia moralis, quando quid restituere non potest sine probabili periculo damni altioris ordinis sui, aut suorum. Bona, in quibus homo non potest damnum pati, sunt quatuor, animæ, corporis, famæ, & substantia corporalis; quorum unum est altioris ordinis altero, ut gradatim ponuntur; restitutio autem cùm sit ad ponendam æqualitatem, non est facienda cum factura boni superioris ordinis; hinc restitutio substantia corporalis non est facienda cum periculo prudenti peccati mortalisi, vita, seu damni corporis, aut cum infamia: v. n. 2727. & in tom. 2. pag. 513. & 514.

2734 Quæ causæ si sint perpetuae, perpetuò excusat quis à restitutio; si ad tempus, restitutio suspenditur, seu differtur. Sæpe dilatatur tempus restitutiois ex rationabiliter præsumpta voluntate creditoris.

2735 Qui habet justam causam differendi restitutioem, non tenetur ad damnationem, & interesse, quæ creditori ex mora sequuntur: quia non est mora culpabilis. Si autem differat ad evitandum proprium interesse, tenetur resarcire interesse creditoris: quia non est æquum, ut debitor se servet indemnum cum damno creditoris.

2736 Item, si damnum, quod patitur debito restituendo, non sit notabiliter magius, sed æquale damno, quod patitur creditor ex dilatatione, tenetur debitor restituere statim; quia tunc potior est conditio creditoris.

2737 Cessio bonorum excusat in foro exter- no: in foro autem conscientiae, qui cessit bonis, excusat, non ratione cessionis: sed ratione impotentiae: unde si perveniat ad pin- quem fortunam, tenetur restituere.

2738 Tenetur quis sub mortali restitutio- nem differre, si prudenter judicet restitutio- nem futuram in grave damnum creditoris, vel cum abusum in grave damnum tertii: quia tunc cooperaretur ad malum.

QUÆ-

De VII. Præcepto Decalogi. Cap. IV.

291

QUÆRES I.

2739 Famulus rapuit à suo domino summam pecunia per quamplures vices, unum circiter secundum province; hic est gravatus familia, ut salaryum vix ei sufficiat ad sustentationem. An tenetur salaryum data temporis opportunitate restituere?

R Esp. cum distinctione: vel iste retinet eamdem pecuniam in individuo, & tunc tenetur statim restituere; quia si res extat, dominus extat, & sicut peccat quis etiam in gravi necessitate rem alienam furando, ut in n. 2637. ita rem alienam detinendo; & nemo debet sustentari de furto, nisi sit in extrema, aut quasi extrema necessitate, quatenus si restitueret, reduceretur in extremam necessitatem: v. n. cit. Nec dominus tenetur dare salaryum correspondens familia, sed labori famuli: n. 2643.

2740 Vel iste pecuniam domini miscuit cum sua notabili, ut discerni non valeat; & tunc si rotus cumulus extet, licet non teneatur restituere eamdem pecuniam in individuo, cum per mixtionem ejus factus sit dominus, tenetur quamprimum restituere tantumdem in specie de illo cumulo. Quod si in dies pecuniam de cumulo in magna parte consumpsit, ita ut summa modicæ considerationis remaneat, minor nedum pecunia surrepta, sed propria, quam eo tempore successivè habuit, eaque protenui suæ familiae sustentatione utatur tunc; epicheja est utendum: non est enim cogendus, ut statim restituat totam illam modicam summam, quæ ex cumulo remanet; sed ut restituat pauperrim juxta propriam possibilitatem, ut discrimerimus de eo, qui rapuit, & rem raptam consumpsit; alioquin in gravissimas reduceretur angustias: & ita rationabiliter de domini voluntate præsumitur.

2741 Epicheja, est virius faciens, ut legis rigore relitto, amplectamur, quod recta ratio dicit, & quod rationabiliter faceres superior, aut dominus, si adesset, aut sciret.

IN REBUS MIXTIBILIBUS.

2742 SI rem alterius, v. g. frumentum, vnum, pecuniam ejusdem generis, &c. sive bona, sive mala fide, cum tua notabili miseras, ita ut discerni non valeat; statim acquisiri dominum ejus in individuo, nisi habeat animum explicitum non acquirendi dominium: unde si furtivè miscuisti, non teneris ad restitutio- nem rei in individuo, sed in specie ex cumulo, si extet, aut æquivalenti: v. à n. 2347.

2743 Hinc si à fure, qui triticum alterius cum suo immiscuit, emas; etiam mala fide, magnam tritici, imò totam quantitatem ex cumulo, ad nihil teneri, ait Tamb. tom. 1.

n. 27. quia fur vendidit ex suo; quoniam præfata mixtio transfert dominium, & equivalat consumptioni, & solùm remanet in fure onus ad restituendum per æquivalens: Et ex alia parte emptor, cùm solverit pretium, in nihil factus est ditori. Item ait, si eam dono accepisti, & fur sit aliundè potens restituere, quatenus alia possidet bona: quod si non sit aliunde potens, fatetur te teneri restituere; quia per donum, quod accepisti, fur factus est impotens tua causa, & tu ditori; ita discurrat Tamb. cit.

QUÆRES II.

2744 An possit quis licitam restitutioem dif- ferre, ne cadat à suo statu, & conditione?

R Esp. si status est injustè acquistus, nempe ex furtis, ex bonis alienis injustè retentis, &c. non potest differre, sed tenetur restituere statim: quia per restitutioem non cadit è statu justè acquisto, sed ad priorem & proprium redit. Et solùm potest aliquid pro tenui sustentatione retinere, si aliás in extremam reduceretur necessitatem: quia in hac licitum est aliena accipere: v. n. 2627.

2745 Si autem status est justè acquistus, licet ille debita contraxerit, & in necessitate reperitur ex propriis delictis, quia luxuriosè vixit, lusit, & tunc potest solutionem differre, ne notabiliter cadat è suo statu, si res aliena in individuo non extet, aut in pretio: nam si extaret ipsa pecunia aliena, aut gemma, v. g. ex ea empta, esset statim restituenda, ut ex nu. 843. Ratio autem assertionis, si res non extet, est; quia tunc dominus non est rationabiliter invitus.

2746 Licet autem debitores non teneantur notabiliter, seu excedenter è proprio statu cadere, tenentur ex iustitia, nedium paulatim restituere, & solvere, verùm etiam curare, ut non plus æquo solutionem differant; ac proindè debent non solùm à ludis, commessionibus, ac variis expensionibus se abstinere, sed etiam aliquod incommodum sentire: non enim notabiliter è suo statu cadere dicitur, qui tribus quadrigis gaudens, una privetur, atque competenter familiam reformat ad tempus; ex quo quidem, tam apud Deum gratiam, quam apud homines prudentes, splendorem haud vulgarem consequitur.

Hic est scopulus, in quo sæpe Magnates, & insimul cum illis viri æque docti, quam adulatori, proprias conscientias frangunt. Caveant Confessarii.

Scotus in 4. disp. 15. q. 2. §. de quarto, lit. Z. & g. 3. Mastrius in Theol. mor. disp. 7. & 9. Joan. la Crux 7. præc. q. 7. pag. 196. Bonac. tom. 1. de restit. disp. 1. Tamb. tom. 1. lib. 8. tr. 3. & 4. pag. 227.

T 2 Bu-